

Marijan PREMOVIĆ*

PRILOG POZNAVANJU SREDNJOVJEKOVNE ISTORIJE CRKVE SV. NIKOLE KOD BIJELOG POLJA I TRGA NIKOLJ-PAZAR

Sažetak: Na osnovu izvora, literature i objavljenih arheoloških istraživanja, u radu su proširena saznanja o srednjovjekovnoj istoriji Crkve Sv. Nikole kod Bijelog Polja i Trga Nikolj-pazara. Iz njih se saznaje da je crkva podignuta za vrijeme vladavine srpskog kralja Stefana Uroša II Milutina (1282–1321), ne kako se ranije mislilo poslije 1557. godine. Trg se nalazio pored Sv. Nikole, obrađena je njegova trgovačka djelatnost i poslovanje stanovnika iz Nikolj-pazara u Dubrovniku u drugoj polovini XV vijeka.

Ključne riječi: Crkva Sv. Nikole, arheologija, Trg Nikolj-pazar, pozni srednji vijek, trgovina

UVOD

Tokom decembra 2009. i polovinom januara 2010. godine Polimski muzej u Beranama sproveo je sistematska arheološka istraživanja unutrašnjosti Crkve Sv. Nikole (Nicoljac) na desnoj obali Lima, kod Bijelog Polja. Istraživanjem je otkriveno da su sve podne površine u crkvi popločane kvadratno obrađenim pločama različitih dimenzija, slaganim u nepravilne redove. Rađene su od zelenkastog laporastog kamena. Dosta su neravne, ali su klesanjem uklopljene bez vezivnih spojnica.¹ Dimenzije crkve su 19 x 12 metara, a formirana je u obliku trobrodne bazilike

* Doc. dr Marijan Premović, Filozofski fakultet — Nikšić, Univerzitet Crne Gore

¹ П. Лутовац, „Археолошка истраживања цркве Св. Николе (Никољац) код Бијелог Поља”, *Гласник Друштва конзерватора Србије* 35, Београд, 2011, 107–111.

s kupolom.² Za Sv. Nikolu (Nikoljac) kod Bijelog Polja u većini istoriografske literature smatrano je da je podignut šezdesetih godina XVI vijeka.³ Prvi je Radomir Ivanović davne 1959. godine na takvu hronologiju crkve skrenuo pažnju, zaključivši da je pogrešna. U Povelji srpskog kralja Milutina (1318–1321) Petrovoj crkvi i Limskoj episkopiji dodijeljen je kao crkveni posjed „црква св. Николе на Сиротињи, данашња црква Никољац на десној обали реке Лима код Бијелог Поља”.⁴ Skoro tridesetak godina kasnije slično mišljenje iznio je Žarko Šćeranović, „сматра да је црква подигнута за вријеме краља Милутина”, ali to nije dokazano arheološki. Dodao je, „око цркве у XV вијеку развио се трг, а у XV вијеку и манастиру је развијена жива дјелатност на преписивању црквених књига”.⁵

Ova oblast do 1355. godine nalazila se u sastavu srpske srednjovjekovne dinastije Nemanjića. Feudalno rasulo koje je u Srpskom carstvu nastalo poslije smrti cara Dušana (1355) odrazilo se i na društvenopolitičke prilike u Polimlju.⁶ Veliki župan Nikola Altomanović 1368. godine proširio je svoju vlast iz Donjeg Polimlja na prostor skoro čitavog Polimlja.⁷ On je uklonjen sa istorijske pozornice 1373. godine.⁸ Srpski knez Lazar i bosanski ban Tvrtko međusobno su podijelili veliku oblast župana Nikole.⁹ Knezu Lazaru pripala je dolina Uvca, bjelopoljski kraj, Budimlja i Plav. Poslije pogibije kneza Lazara u Kosovskoj bici 1389, srpski oblasni gospodar Vuk Branković je, u razdoblju od 1389.

² Т. Пејовић–А. Чиликов, *Православни манастири у Црној Гори*, Подгорица — Београд, 2011, 335–336.

³ В. Петковић, *Прејлед црквених сјоменика кроз ѿвесницу Српској народа*, Београд, 1950, 221–222; А. Дероко, *Монуменјална и декоративна архитектура у средњовјековној Србији*, Београд, 1962, 244, сл. 403; Ч. Марковић — Р. Вујачић, *Сјоменици културе Црне Горе*, Нови Сад — Цетиње, 1997, 137–138; Т. Пејовић–А. Чиликов, *Православни манастири у Црној Гори*, 335–340.

⁴ Р. Ивановић, „Средњевековни баштински поседи Хумског епархиског властелинства”, *Историјски часопис*, књ. IX–X/1959, Београд, 1960, 81.

⁵ Ж. Шћепановић, *Прејлед ѿрошлости Бијелој Поља и околине до 1918. ѿдине*, Бијело Поље, Београд, 1987, 97.

⁶ Р. Михаљчић, *Крај Српској царсјива*, Сабрана дела I–VI, књ. I, Београд, 2001, 39–40.

⁷ Г. Томовић, *Војиновићи*, Споменица академика Симе Ђирковића, Београд, 2011, 362.

⁸ М. Динић, *О Николи Алјомановићу*, Поседна издања СКА, књ. 90, Друштвени и историски списи, књ. 40, Београд, 1932, 25–31.

⁹ М. Благојевић, *Српска државност у средњем веку*, Београд, 2011, 289–318.



Sl. 1. Crkva Sv. Nikole — Nikoljac kod Bijelog Polja

do 1392. godine, zauzeo: bjelopoljski kraj, Budimlju i Plav i vladao do 1396. godine.¹⁰ Poslije sloma Vuka Brankovića 1396. godine, njegovim dijelom Polimlja (Gornje i dio Srednjeg) upravljao je knez Stefan Lazarević. Ovaj dio Polimlja ostao je u sastavu srpske srednjovjekovne države sve do pada pod osmansku vlast 1455. godine.¹¹

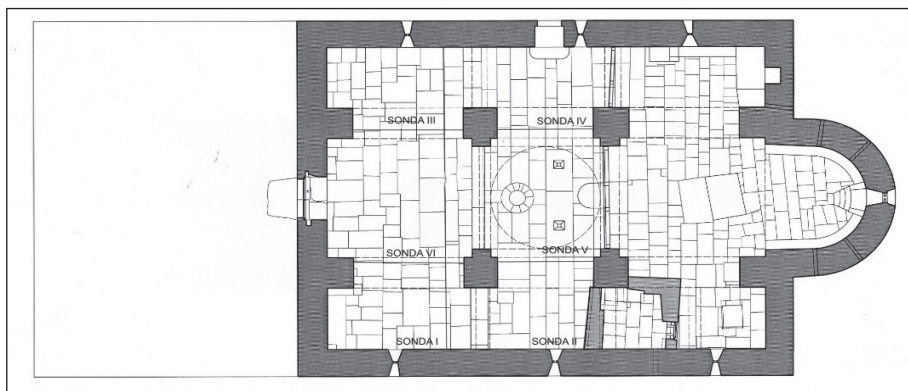
NOVA ARHEOLOŠKA SAZNANJA O SREDNJOVJEKOVNOJ ISTORIJI CRKVE SV. NIKOLE

Najnovija arheološka istraživanja Sv. Nikole značajno su pomjerila datiranje.¹² Podizanje Nikoljačke crkve uklapa se u graditeljske aktivnosti na obalama Lima u XIV vijeku. Postoji sličnost između proporcijских

¹⁰ M. Благојевић, *Територија кнеза Лазара на Косову и Метохији*, Косово и Метохија — прошлост, садашњост, будућност, Београд, 2007, 16–18; М. Благојевић, „О издаји и невери Вука Бранковића”, *Зборник Мајнице српске за историју* 79–80, Нови Сад, 2009, 7–42.

¹¹ М. Динић, *Српске земље у средњем веку*, Београд 1978, 160–163, 173–176; Ж. Шћепановић, *Средње Полимље и Пошарје: историјско-етнолошка расправа*, Београд, 1979, 59–71; М. Дашић, *Васојевићи од имена до 1860. године*, Београд, 1986, 80–102.

¹² П. Лутовац, *Археолошка истраживања цркве Св. Николе (Никољац) код Бијелој Поља*, 107–111.



Sl. 2. Osnova poda Crkve Sv. Nikole, sa rasporedom sondi (Izvještaj o arheološkim istraživanjima 2009. godine, Polimski muzej Berane, Berane 2010, 5; П. Лутовац, „Археолошка истраживања цркве Св. Николе (Никољац) код Бијелог Поља”, Гласник Друштва конзерватора Србије 35, Београд, 2011, 109.)

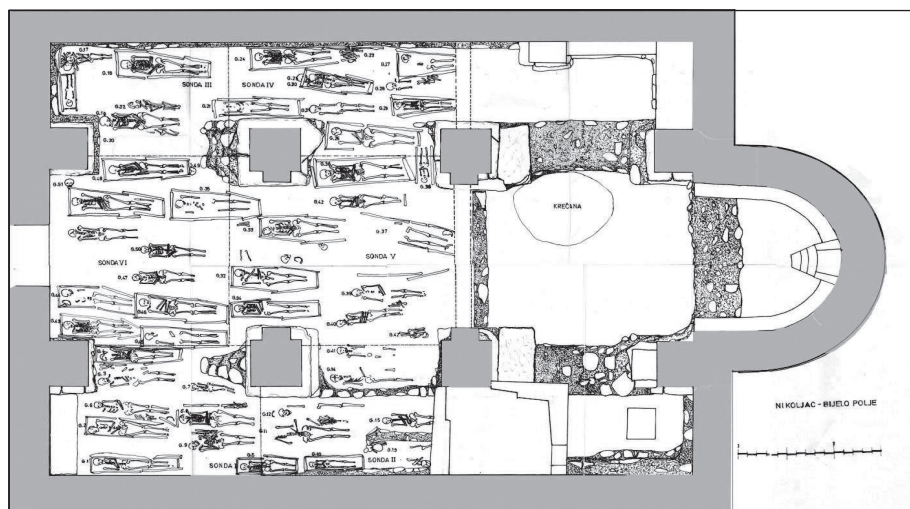
razmjera naosa Dečana i naosa Nikoljca. Od sloja prvobitnog živopisa preostali su samo pojedini fragmenti: dio figure patrona na pročelju jugoistočnog pilastra, ostaci motiva u zoni sokla i ornamentalna dekoracija časne trpeze.¹³

Na cijelom prostoru crkve, sve do oltarne pregrade, vršeno je sahranjivanje pokojnika. I to na relativno istom nivou, prosječne dubine od 0,95 do 1,10 metara. Grobovi su na nešto plicem nivou u južnom brodu zbog žive stijene otkrivene u osnovi, dok su dublji u centralnom i sjevernom brodu. Istraživanjima je otkrivena, tehnički snimljena i fotografisana 51 grobna cjelina. Na osnovu dobijenih rezultata izdvojena su tri tipa grobnih oblika ili načina sahranjivanja:

— prvom tipu pripada jedna pravougaona zidana grobnica, rađena od neobrađenog i djelimično priklesanog kamena sлагanog u nepravilne horizontalne redove spojene krečnim malterom s krupnijim rječnim agregatom;

— drugom tipu pripadaju grobne rake obložene i prekrivene neobrađenim kamenim pločama zelenkastog lokalnog laporastog kamena; ovom tipu sahranjivanja pripada 26 grobnih konstrukcija;

¹³ С. Пејић, *Црква Свѣйої Николе у Никољцу*, Београд, 2014, 18–22.



Sl. 3. Situacija po sprovedenim istraživanjima
(П. Лутовац, „Црква Св. Николе (Никољац) код Бијелог Поља”,
Свевиђе 59, Беране, 2010, 32.)

— trećem tipu pripadaju pokojnici sahranjeni u drvenim kovčezima ili slobodnoukopani u žutu glinastu zemlju.

U svim slučajevima pokojnici su sahranjeni po hrišćanskim običajima, položeni u opruženom stavu s glavom na zapadu i rukama prekrštenim na grudima ili u predjelu stomaka.¹⁴

Prilikom sistematskog čišćenja grobnih cjelina posebno je izdvajan sav pokretni materijal koji je nađen u njima. Treba naglasiti da kod grobnica koje su bile pokrivene kamenim pločama naknadno dolazi do prodora materijala iz sloja zemlje oko sarkofaga.¹⁵

U sloju zemlje ispod poda i u zemlji koja predstavlja ispunu grobova nađeno je 100 srebrnih i bakarnih novčića, fragmenti keramičkih posuda, mnoštvo staklenih čaša za kandila, fragmenti staklenih kandila i djelovi crkvenog mobilijara. U prilog novom, starijem datovanju crkve najveći dokaz su otkrivena 22 novčića, od kojih 8 pripada srpskom knezu Lazaru, 4 oblasnom gospodaru Vuku Brankoviću i 10 vlastelinu

¹⁴ П. Лутовац, *Археолошка истраживања цркве Св. Николе (Никољац) код Бијелог Поља*, 107–108.

¹⁵ П. Лутовац, *Археолошка истраживања цркве Св. Николе (Никољац) код Бијелог Поља*, 108.



Sl. 4. Dio oslikanog sokla otkriven na sjeverozapadnom zidanom stupcu, ispod nivoa postojećeg poda

Jakovu (u jednom razdoblju bio je zakupac kovnice Vuka Brankovića), što datovanje crkve pomjera u sedamdesete godine XIV vijeka.¹⁶

Pronađeni novčići daju materijalne dokaze o približnom vremenu podizanja ovog reprezentativnog objekta i njegovim fazama obnove i negiraju dosadašnje shvatanje da je crkva podignuta poslije obnove pečkog trona (1557) i svojevrsne obnove crkava na prostoru nekadašnje Srbije.¹⁷



Sl. 7. Avers i revers novca Lazara Hrebeljanovića

¹⁶ С. Пејић, *Црква Светиої Николе у Никољцу*, 11–29.

¹⁷ А. Дероко, *Монуменіална и декоративна архитекіура у средњовјековној Срдији*, 244, сл. 403.



Sl. 8. Avers i revers novca Vuka Brankovića



Sl. 9. Avers i revers novca Jakova

(П. Лутовац, Црква Св. Николе (Никољац) код Бијелог Поља, 31–33; В. Иванишевић — П. Лутовац, „Налаз српског средњовековног новца из цркве Св. Николе (Никољац) код Бијелог Поља”, Нумизматичар 30, Београд, 2012, 221–232.)

DAROVANJE CRKVE SV. NIKOLE MANASTIRU
SVETIH APOSTOLA NA LIMU U POVELJI
SRPSKOG KRALJA MILUTINA II (1317–1321)

Humski episkop Danilo žalio se kralju Stefanu Urošu II Milutinu da je Humska episkopija zapustjela i da se vrhovina i bir¹⁸ uopšte ne ubiraju, *niotkuda nijednog dohotka*. Vidjevši *siromaštvo i opustjelost* Svetih

¹⁸ Vrhovina je dohodak koji su popovi davali episkopu koji ih je zaređivao i u čijoj su duhovnoj nadležnosti bili. Bir je crkveni dohodak u naturi (žitni i stočni bir) i novcu, koji su popovi skupljali od vjernika i predavali ga nadležnom episkopu.

apostola, kralj navodi da njegovi prihodi od Humske zemlje *odstupiše*. Ratovi kralja Milutina s banom Mladenom II Šubićem u Humu od 1313. do 1318. godine ostavili su teške posljedice, tada su stradali ne samo crkveni već i kraljevi prihodi. Kralj Milutin je izdao hrisovulju Manastiru Sv. apostola Petra i Pavla (u intervalu od poslije 17. maja 1317. do 29. oktobra 1321. godine):

С(ВЕ)Т(А)ГО НИКОЛОУ НА СИРОТИНѢ, ВСЕ КЛИКО КРОУСОВОЛЬ ПОВѢДА, СЕЛА ВСА И СЪ ЗАСЕЛИАМИ, И СЪ МЕГАМИ, И СЪ ВЛАХИ, И СЪ ПЛАНИНАМИ КАКО КЪТ ПРѢДНИХЪ С(ВЕ)ТИХЪ Г(О)С(ПОДИ)НЪ ВИЛО: ЦРЬКОВЪ ГОСПОЖДИНОУ Ꙗ БИСТРИЦИ СЪ ВСЕМИ СЕЛИ, И СЪ ЛОУДЪМ[И], И СЪ ЗАСЕЛИАМИ И СЪ МЕГАМИ, ЦРЬКОВЪ ГОСПОЖДИНОУ ОУ КО[УТ]ЬНЬСКОИ, С(ВЕ)ТОУ БОГОРОДИЦОУ СЪ ВСЕМИ СЕЛИ, И СЪ ЛОУДЪМИ, И СЪ МЕГА[МИ И СЪ] ВЛАХИ.

V. Мошин — С. Ђирковић — Д. Синдик, Зборник средњовековних ћирилских повеља и писама Србије, Босне и Дубровника, књ. I 1186–1321, Београд, 2011, 520–521 (hrisovulja kralja Stefana Uroša II Milutina Crkvi Svetih apostola Petra i Pavla — Humskoj episkopiji).

Obnovom posjeda Humske episkopije priložena su joj tri metoha: Crkva Svetoga Nikole u Sirotinji, sa svim selima i zaseocima, vlasima i planinama; Crkva Gospođina u Bistrici sa svim selima, ljudima, zaseocima i međama; Crkva Gospođina u Kutanskoj, Sveta Bogorodica, sa svim selima, ljudima, međama i vlasima.¹⁹ Humski episkop Danilo izabran je za srpskog arhiepiskopa 1324. godine, a novi humski episkop bio je Stefan Pekpal.²⁰ Novi humski episkop uputio je molbu kralju Stefanu Dečanskom, u kojoj govori da nema nikakvih prihoda i da je velika zapustjelost i siromaštvo Humske episkopije. Kralj je uslišio

Лексикон српској средњеј века, приредили Сима Ђирковић и Раде Михаљчић, Београд, 1999, 47–49, (М. Јанковић), 107–108 (Д. Динић-Кнежевић).

¹⁹ О humској episkopiji i ratovima kralja Milutina i Mladena II Šubića u Humu vidjeti opširnije: С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, Београд, 1996, 54–55, 128–129; Povelju su opisali i analizirali: Д. Синдик, „Српска средњовековна акта у манастиру Хиландару”, *Хиландарски зборник* 10, Београд, 1998, 110–111; В. Тријић, „Повеља краља Стефана Уроша II Милутина манастиру Светих апостола на Лиму 1317–1321”, *Сјџари српски архив* 4, Лакташи, 2005, 3–22; В. Мошин — С. Ђирковић — Д. Синдик, *Зборник средњовековних ћирилских повеља и писама Србије, Босне и Дубровника*, књ. I 1186–1321, 520–521.

²⁰ С. Мишић, *Хумска земља у средњем веку*, 129.

molbu humskog episkopa i ponovo priložio tri vlastelinstva: Crkvu Svetog Nikole u Sirotinji, Crkvu Gospođinu u Bistrici i Crkvu Svete Bogorodice u Kutanskoj. Izgleda da Poveljom kralja Milutina nije došlo do proširenja Humskog vlastelinstva i da je tek stvarno proširenje uspostavljeno Poveljom kralja Stefana Dečanskog (Povelja se datira između 14. septembra 1324. i 1331. godine, kao godine kraljeve smrti). Crkva Gospođina u Bistrici nazvana je prema obližnjem selu Bogorodica Bistrička.²¹ Na osnovu arheoloških podataka, Crkvu Svetog Nikole na Sirotinji identifikovali smo sa Crkvom sv. Nikole (Nikoljac).²² Na osnovu navedenih podataka smatramo da je crkva u Nikoljcu podignuta za vrijeme vladavine srpskog kralja Stefana Uroša II Milutina (1282–1321).

NIKOLJ-TRG (NIKOLJ-PAZAR)

Od druge polovine XV vijeka kao karavanska stanica na desnoj strani Lima, nasuprot Crkve Svetog Petra, razvija se Nikolj-trg ili Nikolj-pazar.²³ Nikolj-pazar nalazio se pored crkve Nikoljac jer su u dubrovačkim knjigama crkve i manastiri u Polimlju zabilježeni kao karavanske stanice i trgovci.²⁴ U dubrovačkim arhivskim dokumentima Nikolj-pazar smatran je sastavnim dijelom Bosne. U notarijatu se bježi kao: *Nichogl Paxar, Nichoglia Pasara, Nichogl Pasar, Nicogl Pasar, Nichol Passar, Nicol Passar, Nicolio Pasar, Nicoli Psar, Nicolpasarario, Nicolin Pasar*.²⁵ Prvi sačuvani podatak o trgu nalazi se u poslovnoj knjizi dubrovačkog trgovca Dživana Pripčinovića. Dživan je 1456–1457. otkupljivao crvac (*chermesium* — smatra se da je to ruda cinabarid, mada postoji i mišljenje da je to sirovina za bojenje) od ljudi iz Nikolj-pazara. U početku se

²¹ Povelja je napisana na pergamentu širine 294, dužine 641 mm. Čuva se u Arhivu Manastira Hilandar pod br. 12. Д. Синдик, *Српска средњовековна акција у манастиру Хиландару*, 26–27; В. Тријић, „Повеља краља Стефана Дечанског манастиру Светих апостола Петра и Павла на Лиму”, *Сѣтари српски архив* 5, Лакташи, 2006, 51–64.

²² Vidjeti: П. Лутовац, *Црква Св. Николе (Никољац) код Бијелој Поља*, 31–34.

²³ Ж. Шћейановић, *Прејлед прошлости Бијелој Поља и околине до 1918. године*, 95–96.

²⁴ М. Динић, „Дубровачка средњовековна караванска трговина”, *Југословенски историјски часопис* 1–4, Љубљана — Загреб — Београд, 1937, 122.

²⁵ Е. Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne*. I/1–I/2 (Ispisi iz knjiga zaduženja Državnog arhiva u Dubrovniku 1365–1521), Sarajevo 2017, 336–337, 346, 357, 360, 369, 466, 487, 830, 834, 836, 839, 842, 844, 850, 852, 859.

na ovom trgu prodavalo roblje. Trgovina robljem bila je jedan od najunosnijih poslova u srednjem vijeku. U jednom dokumentu (prije 1467. godine) zabilježena je prodaja robe Radoja Božidarovića iz Milina kod Dubrovnika, koga je tada na Nikolj-trgu kupio neki Hamza za 30 dukata od jednog Drobnjaka. U dubrovačkim dokumentima 70-ih godina XV vijeka spominju se poslovni ljudi iz Nikolj-pazara.²⁶ U jednom dokumentu Kotorskog arhiva iz 1497. godine zapisano je da je carinik u Risnu Jovan Bonulović iz Nikolj-pazara. Ovaj podatak predstavlja prvi pomen Nikolj-pazara u Kotorskom arhivu.²⁷

Trgovачke veze u drugoj polovini XV vijeka nijesu se samo svodile na promet robe i tranzit. Važno je naglasiti i finansijsko poslovanje. Trgovci su se često zaduživali u Dubrovniku. U arhivskoj seriji *Debita Notariae* nalaze se ugovori o kreditnom zaduživanju stanovnika sa ovog prostora. Za pregled trgovaca ova serija je najvažnija. Iz sklopljenih ugovora o zaduženju imamo informacije o dužnicima, mjestima odakle dolaze, imenima jamaca, kreditore sa društvenim statusom, visinom zaduživanja u novcu, rokom zaduživanja i pratećim mjerama kojima se kreditori osiguravaju za povratak kredita. Obično je za uzimanje kredita dužnikova imovina bila dovoljna garancija. Ako dužnik ovakve garancije nije imao ili čak nije bio dovoljno poznat u trgovačkim krugovima, dobio bi kredit samo na osnovu jamstva. Najčešći rokovi za vraćanje kredita bili su: od jednog do šest mjeseci. Kamata je iznosila 20% i bila je formulisana *de quinque in sex per annum*. Ponekad se u ugovorima nalaze i dodatne informacije o izvršenom vraćanju zaduženja, prokuratorima koji preuzimaju daljnju doplatu.²⁸ Iz sačuvane građe može se uočiti da sume nijesu velike kod pojedinih dužnika,

²⁶ М. Лутовац, *Бихор и Кориша: антропогеографска истраживања*, Београд, 1967, 62; Б. Храбак, *Пословни људи Полимља (1350–1700)*, Симпозијум Сеоски дани Сретена Вукосављевића III, Пријепоље, 1976, 250–252; Ж. Шћепановић, *Преглед прошлости Бијелој Поља и околине до 1918. године*, 95–96.

²⁷ И. Стјепчевић–Р. Ковијанић, „Први помени Никол-пазара и Бијелог Поља”, *Историјски записи* 2, књ. X, Цетиње, 1954, 610.

²⁸ О кредитима и задужевању у средњовјековном Дубровнику видјети опширне у: I. Воје, „Књиге задолжник: посебна нотарска серија Дубровнишког архива: унів. професорју др. Грегорју Чремошнику об 10-летници његове смрти”, *Згодовински часопис*, XXII/3–4, Лјубљана, 1968, 207–223; I. Воје, *Кредитна трговина у средњовјековном Дубровнику*, Сарајево, 1976, 11–196; I. Воје, *Пословна успјешност трговца у средњевијековном Дубровнику*, Лјубљана, 2003, 17–88; Е. Куртовић, *Извори за историју средњовјековне Босне*. I/1, IX–X.

kao mogući razlog je da se izbjegne gubitak u slučaju da se posao ne završi uspješno. Kredite je davala dubrovačka vlastela. Među poslovnim ljudima iz Nikolj-pazara, koji su uzimali kredite, najčešće se pominju stanovnici: Ljuben Vukašinović (1470, 1471, 1473–75), Radosav Marković (1470, 1471, 1476, 1482), Dmitar Radičević iz nikoljpazarske Bistrice (1470), Rađenko Miljenović (1471, 1472), Vladislav Sakočić iz Peštera kod Nikolj-pazara (1470,²⁹ 1471),³⁰ Radosav Radovčić (1473), Pavle Bogićević (1481), Dejan Bojmilović (1483), ortaci Brajo Bojmilović i Đurađ Vukčević (1484), kompanjoni Brajo Bojmilović i Vuk Radičević Vidopopić (1482), Brajo Bojmilović sam (1482, 1484), Dejan Bojmilović i Radosav Marković (1482),³¹ Stojan Zlatarić (1483).³²

Tabela 1. Pregled kreditnih poslova Nikoljpazaraca u Dubrovniku³³

Godina	Dukata	Groša	Broj zaduženja
1470.	294	/	5
1471.	426	/	8, za 2 nema iznosa
1472.	54	/	1
1473.	71	14	1
1474.	207	/	2
1475.	30	/	1
1476.	67	/	2
1481.	16	10	1
1482.	40	/	2
1483.	45	/	1
1484.	33	/	2
1485.	15	/	1

²⁹ Б. Храбак, *Пословни људи Полимља* (1350–1700), 248.

³⁰ Ego Vladissauus Sochozich de Pesteri de Nichogli Passara confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Vuchote Radixich ducatos auri nonaginta quinque ad voluntatem creditoris. Sub pena X pro cento. Renuntiando etc. Hec autem etc. Judex et testis ut supra (26. XI 1471). E. Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne I/1*, 360.

³¹ Б. Храбак, *Пословни људи Полимља* (1350–1700), 248.

³² Ego Stoian Slatarich de Nichogl Pasar confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Paucho Bachrouich ducatos auri quindecim ad voluntatem creditoris. Sub pena etc. Renuntiando etc. Hec autem carta etc. Judex et testis ut supra (15. XI 1485). E. Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne I/2*, 487.

³³ Б. Храбак, *Пословни људи Полимља* (1350–1700), 247.

Ova tabela pokazuje udio Nikoljparazara u dubrovačkoj kreditnoj trgovini. U zadužnicama se obično navodi vrijednost kreditirane trgovačke robe izražena u nekoj moneti. Kreditna roba obračunavala se u novčanim jedinicama: dukatima i grošima. Kao što se vidi, poslovno najznačajniji podaci odnose se na 1471. i 1474. godinu.

O organizovanju trgovačkih društava u Nikolj-pazaru svjedoči nam dizanje zajedničkih zajmova u Dubrovniku od strane većeg broja ljudi. U društvo se obično ulagao novac pomoću koga se kasnije obavljala trgovina. Ovim povezivanjem ujedinili bi finansijska sredstva, brže i lakše došli do zarade i da se izbjegne rizik kod poslovanja. Dobit od trgovanja i eventualna šteta najčešće su dijeljeni između članova društva na jednake djelove ili shodno uloženom kapitalu. Neka društva su obrazovana radi obavljanja jednog posla, odnosno jednog putovanja, između mjesec dana i pola godine. Druga se opet pominju uzastopno u ugovorima.³⁴ Organizovanje u trgovačka društva najviše su praktikovali članovi jače trgovačke kuće Bojmolovića (Bogmilovića), koji su se sa nekoliko predstavnika afirmisali na lokalnom tržištu.³⁵ Od jačih trgovaca treba navesti Ljubena Vukašinovića³⁶ i Radosava Markovića. Ljuben je u sedam kreditnih poslova primio u gradu Sv. Vlaha 565 dukata

³⁴ I. Voje, *Kreditna trgovina u srednjovjekovnom Dubrovniku*, 35, 90–126; I. Voje, *Poslovna uspešnost trgovcev v srednjeveškem Dubrovniku*, 100–149; И. Воје, „Прилог проучавању дубровачких трговачких друштава”, *Зборник радова у часопису академику Десанки Ковачевић Којућ*, Бања Лука, 2015, 175–186.

³⁵ *Ego Hostoia Dabetchouich de Ceruscha principalis debitor et nos Deianus Bocmilouich de Nicolin Pasar, Radeqlia Radzeuich de Nicolin Pasar, Dragich Obradouich de Ragusio et Ziuan Obradouich de Ragusio plegii qui nos principales constituimus confitemur quod super nos et omnia nostra bona obligamus nos dare et soluere Vucho te Rdissich ducatos auri quinquaginta unum usque ad menses tres proxime futuros. Sub pena etc. Tenente se etc. Renuntiando etc. Hec autem carta etc. Judex et testis ut supra* (05. XII 1470). *Ego Pauaus Bogichieuich de Nicogl Pasar confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Paucho Bachrouich ducatos auri sedecim ad voluntatem creditoris. Sub pena etc. Renuntiando etc. Judex et testis ut supra* (12. IX 1481). E. Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne I/1*, 346, 466.

³⁶ *Ego Gliubin Vuchasinouich de Nichoglia Paxara confiteor quod super me et Omnia mea bona obligo me dare et soluere Paulo de Stay cimatori ducatos auri sertuaginta ad voluntatem creditoris. Sub pena X pro cento. Renuntiando etc. Hec autem etc. Judex et testis ut supra* (15. V 1470). *Ego Gliubin Vuchassinouich de Nichogl Paxar confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Paucho Bachrouich ducatos auri ducentos quinquaginta quinque ad voluntatem creditoris. Sub pena etc. Renuntiando etc. Hec autem carta etc. Judex et testis ut supra* (21. V 1472). E. Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne I/1*, 336–337, 369

za kupovinu robe. Pod Nikolj-pazarom vjerovnici u Dubrovniku podrazumijevali su i neka manja susjedna mjesta.³⁷ Ukupna svota od 1.398 dukata i 24 groša, Nikoljparazara i ljudi iz okoline, očigledno ne predstavlja značajniji iznos. Poslovni ljudi iz Nikolj-pazara nijesu imali dovoljno preduzimljivosti ni suviše potreba za većim zajmovima.

Nemamo puno podataka o izveznoj robi. Od stočarskih proizvoda izričito se bilježi izvoz voska.³⁸ U novembru 1485. godine prodao ga je *Stoian Slatarich de Nichogl*.³⁹ Nikoljparazarci su bili uključeni u izvoz crvca. Prema jednom spisku od 19. marta 1475, pred kadijom u Novom Brdu, Dživan Pripčinović je ukupno primio 19.973 libre crvca, od čega su mu Nikoljparazarci isporučili 3.668 libara (1.314, 856 kgr.). Od ljudi sa ovog područja koji su crvac Dživanu isporučivali zabilježeni su: Vukac Dragosaljić (1472), Radoje Petojević (1469), Bojmilo sa sinovima (1471), Radoje Hrebeljanović (1469, 1471), neki Vukac, Pavle i još jedan Vukac, kompanjoni (1471), Vukac Vitasović (1471). U godinama 1490–1493. Brajan Brajmilović i neki drugi iz Nikolj-pazara dovozili su i odvozili crvac neposredno u Dubrovnik ili iz njega plaćajući izveznu carinu od 3%.⁴⁰ Pored živih veza s Dubrovnikom, trgovci sa ovog prostora održavaju i intenzivne odnose s Kotorom u XVI vijeku.⁴¹

³⁷ Б. Храбак, *Пословни људи Полимља (1350–1700)*, 248.

³⁸ *Isto*, 250; Б. Храбак, *Фоча до краја XVIII века*, Београд, 1999, 63; И. Воје, „Прилог трговини црвцем (chermesium) у средњовековном Дубровнику”, *Историјски часопис* LVI, Београд, 2008, 101–116.

³⁹ *Ego Stoian Slatarich de Nichogl Pasar confiteor quod super me et omnia mea bona obligo me dare et soluere Paucho Bachrouich ducatos auri quindecim ad voluntatem creditoris. Sub pena etc. Renuntiando etc. Nec autem carta etc. Judex et testis ut supra* (15. XI 1485). Е. Kurtović, *Izvori za historiju srednjovjekovne Bosne I/2*, 487.

⁴⁰ Б. Храбак, *Пословни људи Полимља (1350–1700)*, 249–250.

⁴¹ Ж. Шћепановић, *Прејед прошлости Бијелој Поља и околине до 1918. године*, 96.

Marijan PREMOVIĆ

APPROACH TO THE KNOWLEDGE OF THE MEDIEVAL HISTORY OF THE
CHURCH ST. NIKOLA IN BIJELO POLJE AND NIKOLA-PAZAR SQUARE

Summary

Based on sources, literature and published archaeological researches, in this work the knowledge about the medieval history of the church of St. Nikola near Bijelo Polje and Nikolj-Pazar square is expanded. From them it is learned that the church was built in the late Middle Ages, not as it was thought in most of the historical literature after 1557. In support of the new, earlier date of the church, the biggest proof are 22 coins found by archaeological excavations, of which 8 belong to the Serbian prince Lazar, 4 to the county lord Vuk Branković and 10 to the nobleman Jakov, which date of the church moves in the seventies of the XIV century. King Stefan Uroš II Milutin donated the church of St. Nikola to the monastery of the Holy Apostles on Lim river, by a charter which was issued in the period from 1317 to 1321. On this basis, we consider that the church in Nikoljac was built during the reign of Serbian king Milutin (1282–1321).

From the second half of the 15th century, as a caravan station on the right side of Lim river, opposite the church St. Petar, is developed Nikolj-square or Nikolj-Pazar. The square was located next to the church Nikoljac, because in the church books the churches and monasteries in Polimlje were recorded as caravan stations and squares. In archival documents from Dubrovnik Nikolj-Pazar was considered as part of Bosnia. Trade relations were not limited only to transit goods and transactions, financial operations were also present. The inhabitants of Nikolj-Pazar often borrowed in Dubrovnik, and the most common deadlines for repayment of credits were: from one to six months. According to our summation, the inhabitants of this area in the period from 1470 to 1485 were indebted 1,398 ducats and 24 groschen in Dubrovnik. This is not a significant amount and we conclude that they did not have enough incentive or too much need for larger loans. The documents include the export of wax and crvac.

Key words: church of St. Nikola, archeology, Nikolj-square, late Middle Ages, trade